

‘Genadeloos breken, rusteloos bouwen: radicalisering van Vlaamse oostfrontsoldaten tijdens de Tweede Wereldoorlog’ - Stef De Baedts

Het wereldbeeld en de ideologie van collaborateurs is al decennialang een veelbesproken onderwerp. Eerst en vooral domineerden voormalige collaborateurs en hun sympathisanten de Vlaamse boekenmarkt met talloze publicaties over hoe de oostfronters vanuit een naïef, maar goedbedoeld christelijk en Vlaams idealisme ten strijde trokken tegen het bolsjewisme. Vanaf de jaren '90 lieten standaardwerken zoals 'Greep naar de macht' door Bruno De Wever geen spaander heel van die vergoelijkende bewering. In 2012 herbevestigde Aline Sax dat het wereldbeeld van heel wat collaborateurs inderdaad diep fascistisch kleurde.

Wat al deze – zeer vruchtbare – studies echter gemeen hebben, is hun conceptualisering van 'wereldbeeld' als een statische 'motivatie' voor het engagement van Vlaamse oostfrontsoldaten in de Wehrmacht. Bijgevolg eindigden deze auteurs hun analyse op het moment dat deze mannen in het Feldgrau richting Rusland trokken. Om een bescheiden bijdrage te leveren aan de historiografie, introduceert dit onderzoek een dynamische en gelaagde invalshoek: het stelt de hypothese van een voortdurend evoluerend wereldbeeld van collaborateurs ook na het opnemen van de wapens, dat te verklaren valt door (1) triggers door de geleefde oorlogsrealiteit, (2) invloeden uit propaganda en (3) gepercipieerde mistoestanden als mogelijksvoorwaarde voor radicalisering.

(1) Uit een kritische discoursanalyse van vier gekende brieven corpora van Vlaamse legionairs en *Waffen-SS*'ers, bleek dat het wereldbeeld van deze mannen ook na hun indienstname inderdaad bleef evolueren en radicaliseren. Sommige thema's kenden slechts weinig nationaalsocialistische invloeden in het begin van hun dienstname, maar werden dat wel naargelang deze mannen geconfronteerd werden met de oorlogsrealiteit. Zo verschoof hun interpretatie van het Oekraïense platteland van een inherent onrein gebied naar het idee van Oekraïne als een paradijs voor Vlaamse boeren, maar enkel wanneer ze konden profiteren van de 'buit' van hun oorlogsmisdaden. Andere vormen van radicalisering waren niet zozeer inhoudelijk, maar eerder vormelijk: extremer woordgebruik of internalisering van bestaand discours gebeurde evengoed. Hun stijl en woordgebruik in brieven over de dood, tonen bijvoorbeeld aan dat het vermoorden van mensen op gronde van etniciteit steeds makkelijker werd voor deze mannen.

(2) Verder toonde een vergelijkende tekstanalyse tussen de brieven en een selectie van edities van 'De SS-man' aan dat de oostfronters in kwestie niet louter de hun voorgeschotelde propaganda nabauwden, maar op een actieve manier selectief omgingen met die informatie om hun ervaringen te kunnen passen in hun wereldbeeld. De Vlaamse *Waffen-SS*'ers gebruikten bijvoorbeeld niet voortdurend 'de Jood' om hun vijand te beschrijven zoals 'De SS-man' dat wel consequent deed, maar enkel wanneer ze geconfronteerd werden met cognitieve dissonanties.

(3) Ten slotte onderzocht deze thesis welke factoren deze radicalisering in de eerste plaats mogelijk maakten. Uit een frameanalyse van de meest succesvolle genres propaganda uit 'De SS-man' bleek dat het blad hoofdzakelijk inspeelde een gevoel van economische marginalisering. Wanneer dit vermeende probleem als motivatie voor collaboratie wordt overwogen, dan blijkt deze verklaring ontoereikend, want natuurlijk bekeerden niet alle laagbetaalde arbeiders met economische problemen zich tot het nationaalsocialisme. Pas wanneer het gevoel van economische marginalisering als mogelijksvoorwaarde van radicalisering wordt geïnterpreteerd, kan dat verklaren waarom laagbetaalde arbeiders wel disproportioneel veel vertegenwoordigd waren in de *Waffen-SS*.

Kortom, dit onderzoek legde zich toe op een dynamische invalshoek en de verklaringen voor de totstandkoming van het wereldbeeld van Vlaamse oostfronters. Door dit nieuw perspectief toe te passen op bekend bronnenmateriaal, werd het duidelijk dat er nog veel meer over dit onderwerp te vertellen valt dan eerder werd gedacht. Wat met de-radicalisering na de oorlog? Welke andere verklaringen werden in dit onderzoek over het hoofd gezien? Ook een representatieve weergave ontbreekt in deze studie. Het is voer voor verder onderzoek.